

O NAJSTAREJSI UPODOBITVI SKRINJE NA SLOVENSKEM

Angelos Baš

Stenska slika Sv. Nedelje v Crngrobu pri Škofji Loki, ki izvira iz 60. let 15. stoletja in ki so na njej upodobljena opravila, kakršna so bila takrat ob nedeljah prepovedana,¹ ni samo pomemben spomenik našega poznosrednjeveškega slikarstva, ampak tudi vir za tedanjo gmotno omiko in običaje. Zakaj iz naslikanih prizorov je mogoče takisto marsikaj razbrati o takratnih cehovskih in domačih obrtih, poljedelstvu, lovu, ribištvu in pa šegah in navadah.²

Mimo drugih obrti je v tem delu predstavljeno tudi mizarstvo in tesarstvo: naslikane so postelja, skrinja, mize in klopi. V spodnjih vrstah nas bo zanimala upodobitev skrinje, ki pomeni najstarejšo in hkrati edino srednjeveško upodobitev skrinje pri Slovencih, medtem ko si prihranjujemo obravnavo drugih pohištvenih kosov, ki jih kaže Sv. Nedelja, za spis o vsem našem pohištvu v poznejem srednjem veku.

Pričevalni pomen crngrobške stenske slike za takratno gmotno omiko in običaje v bližnjem območju opredeljujejo naslednje značilnosti. — Podobe te umetnine iz poznosrednjeveške vsakdanjosti so v marsičem sorodne zlasši podobnim upodobitvam v koledarju iz Passaua, 1445, oziroma: obe deli sta lahko zajeti iz skupnih predlog; samostojno pa je slikar Sv. Nedelje priredil »izbor in sestav sličic« in »je stari znakoviti koncept spremenil v nazorno upodabljačega.«³ Opravila, ki poudarja zanje naša stenska slika, da so — čeprav so sicer poštena — ob nedeljah prepovedana, so tako predstavljena s podobami ter se zavoljo svoje nazornosti lahko »bolje vtisnejo v spomin«. Pri tem je tehtna še »namenu ustrezna relativna izčrpnost«, kar pa zadeva obliko, je »njena moč... v tem, da je... splošno dostopna.«⁴ V tipološkem pogledu se pripisuje Sv. Nedelja tako imenovani arti memorativae, ki

¹ F. Stelè, Monumenta artis slovenicae I. Srednjeveško slikarstvo. Ljubljana 1935, str. 42, sl. 134—138. — Isti, Ikonografski kompleks slike »Svete Nedelje« v Crngrobu. Razprave Slovenske akademije znanosti in umetnosti, filoz.-filol.-hist. razred II. Ljubljana 1944, str. 401 sl, sl. 27—31.

² E. Cevc, Etnografski problemi ob freski »Sv. Nedelje« v Crngrobu. Slovenski etnograf III-IV, 1950/51, str. 180 sl. — Isti, Crngrobska pletilja. Loški razgledi V, 1958, str. 144 sl. — A. Baš, Noše na freski Sv. Nedelje v Crngrobu. Loški razgledi III, 1956, str. 175 sl.

³ F. Stelè, Ikonografski kompleks slike »Svete Nedelje« v Crngrobu, str. 416.

⁴ F. Stelè, Ikonografski kompleks slike »Svete Nedelje« v Crngrobu, str. 419, 425.

rabi mnemotehničnim namenom ali kot pripomoček spominu za določena napotila,⁵ tako da pomeni crngrobška stenska slika upodabljaajočo obliko za spominsko kar najbolj učinkovito pridigo o prepovedanih nedeljskih opravilih.

Če naj bi bili ti nameni uresničeni, so morali biti naslikani prizori iz vsakdanjega življenja bistveno približani našim tedanjim razmeram. Prevzete ikonografske oblike so se lahko v osnovi ohranile, medtem ko je bilo v posameznih potezah vsekakor potrebno, da so se v različnem obsegu prilagodile širšemu okolju, ki so bile v njem in zanj ustvarjene. Kako naj bi si sicer preprosti obiskovalci crngrobške cerkve zapomnili vsebino Sv. Nedelje, če bi jim prepovedana opravila ne bila dovolj dostopna ali umljiva? To je bilo mogoče edinole tako, da so te upodobitve resnično bolj ali manj ustrezale oni dobi (kar je natanko ugotovljivo), prav tako pa tudi tamkaj običajnemu okolju, se pravi, da se v svojih poglobitvenih predstavnihih prvinah niso razločevale od ustreznih razmer, kakor so bile takrat v navadi na širšem kranjskem ozemlju. S tega vidika je vprašanje o resničnih ali od drugod prevzetih predlogah tu manj važno, ker je temeljni namen naše stenske slike takšen, da so bile poglobitvene podobnosti med upodobitvami in tedanjim širšim okoljem neogibno potrebne. Določene prikrojitve in parafraze tujih predlog so se v delu, kakor je Sv. Nedelja, nujno vsiljevale in mu tako podelile osnovno, ne pa tudi nadrobno pričevalno ceno prav tako še za poznosrednjeveško gmotno omiko in običaje na Slovenskem. Skoraj izključno le poučni ali mnemotehnični značaj umetnine spričuje torej njeno poglobitveno, četudi ne nadrobnejšo pričevalnost v odsevih takratnega vsakdanjega okolja iz naših krajev. — Crngrobška Sv. Nedelja je potemtakem tudi v svoji neumetnostni pričevalnosti načeloma določljiva.⁶

Za skrinjo, ki je upodobljena na naši stenski sliki v drugem pasu od zgoraj navzdol, na desni strani Kristusa,⁷ lahko na podlagi navedene ugotovitve pribijemo, da v osnovni obliki prav gotovo predstavlja pohištveni kos, kakršen je bil v 15. stoletju na Kranjskem dodobra v rabi. O meri običajnosti take skrinje, mimo drugačnih, se s Sv. Nedelje resda ne moremo poučiti, vsekakor pa skrinje, kakor je naslikana ta v Crngrobu, tedaj niso bile redke, marveč, kot je podoba, nasprotno dokaj v navadi, saj bi naš slikar ne poustvaril pohištvenih delov v podobi, ki bi takratnim obiskovalcem cerkve ne bila zadosti dojemljiva.

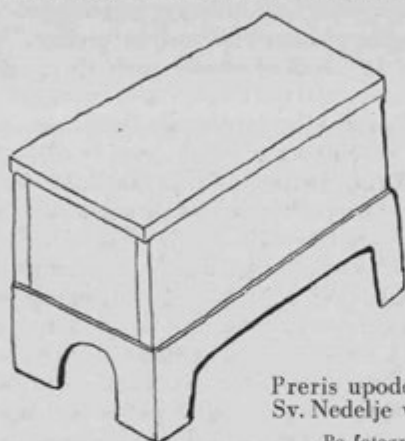
Skrinje, ki so bile v poglobitvenem oblikovane tako, kot je sporočeno z obravnavane upodobitve, so bile torej v poznem srednjem veku na Kranjskem očitno precej razširjene. V pričujočem primeru gre

⁵ F. Stelè, Ikonografski kompleks slike »Svete Nedelje« v Crngrobu, str. 424 sl.

⁶ A. Baš, navedeno delo, str. 175 d. — Isti, Pričevanje o noši v poznosrednjeveški umetnosti na Slovenskem, Slovenski etnograf XI, 1958, str. 118 d.

⁷ F. Stelè, Monumenta artis slovenicae, sl. 137. — Isti, Ikonografski kompleks slike »Svete Nedelje« v Crngrobu, sl. 30.

(gl. risbo)⁸ za skrinjo okrase, se pravi naravne barve, ki sestoji iz podstavka in zaboja, počivajočega na podstavku. Podstavek ima štiri enojne oglate noge, ki so med seboj povezane z legami. Širina nog in leg je videti enaka, medtem ko znaša višina leg približno tretjino višine nog. Zabojni del skrinje ima ravne stene in raven pokrov. (Malce poševno upodobitev pokrova je po vsem videzu zakrivila pomanjkljiva perspektiva.) Na prednjih oglih zabojnega dela skrinje sta razvidna ožja vogalna stebriča, pokrov pa je obrobljen s posebnim okvirom iz letev. Višina zaboja je nekaj večja ko višina nog, medtem ko obsega njegova dolžina blizu tri višine tega dela skrinje. Širina zabojnega dela skrinje je za spoznanje večja ko njegova višina. Ob primerjavi z žensko figuro, ki je naslikana desno od skrinje, vidimo, da sega skrinja ženi do izpod kolka, tako da bi mogla biti, po tem sodeč, visoka

Preris upodobitve skrinje na freski Sv. Nedelje v Crngrobu, 1460/70

Po fotografiji prerisala Sibila Nekrep

okoli tri četrta metra. Spričo nakazane višine bi bila skrinja nekako slab meter široka, dolga pa približno poldrug meter. Z upodobitve ni mogoče nikjer razvideti, da bi bila skrinja krasilno obdelana.

Ob kratkem: opisana upodobitev kaže manjšo, s podstavkom opremljeno zabojno skrinjo, ki je zgolj funkcionalno opredeljen pohištveni kos, kar najbolj preproste konstrukcije in povsem neozaljšane videza. In čeprav je naša skrinja naslikana na Sv. Nedelji med prizori iz obrtniškega življenja, je prav zavoljo njene konstrukcije in pa samo funkcionalne in nekrasilne podobe docela jasno, da niso poznali takih skrinj le obrtniki, temveč tudi kmetje in preprostejši ljudje v mestih in trgih, saj niso mimo primitivnejših, tako imenovanih strešnih skrinj pri nas iz srednjega veka nikoder neposredno izročene preprostejše oblike in obdelave skrinj, kakor je naša. Zavoljo tega lahko uporabimo navedeno upodobitev kot vir tako za kmečko skrinjo

⁸ Risba je napravljena po fotografiji v Zavodu za spomeniško varstvo LRS v Ljubljani.

kakor skrinjo obrtnikov in pa najnižjih mestjanov in tržanov v 15. stoletju na Slovenskem.

Opis naše skrinje spričuje, da je kljub njeni preprosti konstrukciji in obdelavi ne velja šteti za najstarejšo ali prvotnejšo obliko skrinje pri nas. Zakaj konstrukcijska osnova skrinje, kakor je upodobljena na Sv. Nedelji, je tako imenovana stranska deska, ki so ob njej ali nanjo pribite vzdolžne deske, druga nad drugo; stikališča stranske in in vzdolžnih desk so utrjene še s posebnimi vogalnimi stebriči.⁹ Ta konstrukcijska oblika skrinje z ravnim pokrovom, ki je bila doslej izpričana na slovenskem ozemlju v ljudski omiki šele v novem veku, od 17. stoletja naprej,¹⁰ je s skrinjo, kakršna je naslikana v Crngrobu, potrjena že za pozni srednji vek ali natančneje za 15. stoletje.

Starejše so konstrukcije strešnih skrinj. Pri teh so deske, druga nad drugo, vstavljene v štiri, po dolgem izžlebljene stebriče; pokrov posnema obliko dvokapne strehe.¹¹ Ohranjeni primeri novejših strešnih skrinj na Slovenskem in na Koroškem spričujejo, da so to tesarski, samo s sekuro obdelani pohištveni deli, ki pomenijo izrečne tesarske izdelke.¹² Njihove najprostejše konstrukcijske značilnosti se v teku razvoja niso bistveno spremenile.

Oblike strešnih skrinj je poznala že antika,¹³ v poznejših dobah pa jih najdemo malone v vseh evropskih omikah:¹⁴ razen v alpskem krogu so sporočene tudi pri Hrvatih, Srbih, Bolgarih, Romunih, Slovaki, Poljaki, Ukrajincih, Malorusih, pa tudi pri Skandinavcih in Angležih, pri Kavkazijcih idr.¹⁵ Kljub osnovni oblikovni podobnosti z antičnim pohištvom in sarkofagi je treba že zavoljo razpostranjenosti poznejših strešnih skrinj na območju, kamor antični vplivi niso neposredno segali, zavrniti mnenje o zgolj enem, antičnem izvoru tega pohištva.¹⁶ Sicer so v pozni antiki, med preseljevanjem narodov in v zgodnjem srednjem veku rimski zgledi nedvomno močno vplivali na posamezne zvrsti v omiki germanskih, slovanskih in drugih barbarskih plemen, ki so prihajala v stik z rimskim cesarstvom. Vendar pa to v našem primeru ni mogel biti edini vzrok za pokazano razširjenost strešnih skrinj.

Tu gre predvsem za praktične prvine. Zakaj te skrinje v vzhodni Sloveniji še celo v polpretekli dobi niso bile vselej v hiši, ampak prav

⁹ R. Schmidt, Möbel. Berlin 1917, str. 62 d. — F. K. Kos, Slovenska kmetska skrinja. Etnolog XIV, 1942, str. 56, sl. 2.

¹⁰ F. K. Kos, prav tam.

¹¹ F. K. Kos, nav. delo, str. 55, sl. 1. — O. Moser, Kärntner Bauernmöbel II. Carinthia I, 136—138, 1948, str. 69 d.

¹² F. K. Kos, nav. delo, str. 55. — O. Moser, nav. delo III. Carinthia I, 139, 1949, str. 580.

¹³ F. R. Uebe, Deutsche Bauernmöbel. Berlin 1924, str. 51. — K. Hahm, Deutsche Volkskunst. Breslau 1932, str. 46.

¹⁴ O. Moser, nav. delo I. Carinthia I, 134—135, 1947, str. 122.

¹⁵ F. K. Kos, nav. delo, str. 58 d. — R. Bednarik, Ludový nábytok. Turč. Sv. Martin 1949, str. 31.

¹⁶ Prim. F. K. Kos, nav. delo, str. 59.

tako tudi v vežah in podstenjih.¹⁷ Nobenega vzroka ni, da ne bi bil ta običaj pri lokaciji skrinj še posebej razširjen v srednjem veku, ko so — po primerjavi s polpreteklimi drvarskimi in ogljarskimi kočami — varovali shranila v dimniških hišah očitno pač tako, da so jih postavljali pred vrata. Spričo tega je bilo tedaj iz povsem praktičnih nagibov prikladno oblikovati pokrove skrinj podobno ko pri stavbah, da bi lahko vlaga odtekala in da ne bi zamakala pohištva. To je po vsej verjetnosti temeljni vzrok za strešno oblikovanje pokrovov pri takratnih skrinjah, pa tudi pozneje, kolikor ni šlo za druge prostore, kjer so se skrinje shranjevale. Da pa je zgledovanje po stavbnih strešnih oblikah ustvarilo pokrove skrinj v obliki dvokapne strehe, je nedvomno.¹⁸ Saj ni mogoče tajiti, da izvira konstrukcija in podoba teh skrinj iz »poglavitnih konstrukcijskih prvin za postavljanje ljudskih lesenih hiš«, ki so mu botrovali tesarji, ali drugače povedano, da so te skrinje po svoji strukturi sorodne tesarским lesnim stavbam na kmetih.¹⁹

Za krog srednjeevropske omike je znano, da so tod vsaj še v visokem srednjem veku prevladovale strešnje skrinje.²⁰ V poznem srednjem veku in še celo v 16. stoletju pa so jih v veliki meri izpodrinile zabojne skrinje s podstavki,²¹ kakršno poznamo tudi s crngrobške Sv. Nedelje. Za uveljavitev te oblike skrinj je bilo, kot je podoba, odločilno dvoje. To je bila doba, ko so se začele uvajati mimo dotodanjih ognjišč v enoprostornih dimnicah tudi krušne peči, s tem pa so nastajali v kmečkih hišah novi prostori, kamre,²² kamor so lahko tedaj v večjem obsegu spravljali skrinje. Razen tega pa je prišla takrat v Srednji Evropi v navado obdelava lesa tudi z okroglo žago,²³ kar je omogočilo natančnejše izenačene mere pri oblikovanju skrinj in zaključevanje stranic skrinj v ravnih ogljih, brez posebnih, nožnih stebričev.

Spričo tega napredka v stavbni omiki in v obdelovanju lesa so se spremenile očitno tudi oblike skrinj. Zakaj zlasti pri nižjih družbenih plasteh se je oblikovanje pohištva ravnalo tedaj edinole po najprikladnejših gmotnih in porabnostnih vodilih. Enoumno je namreč priznано, da so v vsem srednjem veku izdelovali ljudsko pohištvo samo glede na namene, ki naj bi mu rabilo,²⁴ tako da so vsi sporočeni pohištveni

¹⁷ F. Baš, Terenski zapiski.

¹⁸ Gl. F. K. Kos, nav. delo, str. 59.

¹⁹ O. Moser, nav. delo II, str. 70, III, str. 380.

²⁰ K. Hahm, nav. delo, str. 46. — R. Bednarik, nav. delo, str. 35.

²¹ F. R. Uebe, nav. delo, str. 35. — A. Feulner, Kunstgeschichte des Möbels. Berlin 1927, str. 97. — O. Moser, nav. delo IV, Carinthia I, 141, 1951, str. 277. — R. Bednarik, nav. delo, str. 36. — Take oblike skrinj, toda brez podstavkov, so bile ponekod, dasi redko, znane v višji omiki tudi že prej, v visokem srednjem veku: O. v. Falke, Deutsche Möbel des Mittelalters und der Renaissance. Stuttgart 1924, sl. 15—18.

²² V. Geramb, Vom Werden und von der Würde unserer Bauernhöfe. V: J. Papesch-H. Riehl-W. v. Semetkowski, Heimatliches Bauen im Ostalpenraum. Graz 1941, str. 75 d.

²³ O. Moser, nav. delo I, str. 131, IV, str. 277.

kosi v tem krogu gmotne omike kar se da preprosti in ustrezajo kot izključno le »namembno pohištvo« (Zweckmöbel) goli porabnosti in jih zavoljo tega v slogovnem pogledu označuje izvenčasovni videz.²⁵ Izdelavi takega pohištva je mogla biti kos domača obrt in obrt v štiri,²⁶ medtem ko cehovski obrtniki na deželi, kot se zdi, niso imeli pravega dela.

Zabojno skrinjo s podstavkom, kakršna je upodobljena na stenski sliki Sv. Nedelje v Crngrobu, velja potemtakem opredeliti kot skrinjo, ki pomeni s svojo mizarsko izdelavo korak naprej od starejših, tesarskih in štirinožnih strešnih skrinj, saj je oblikovana iz prižaganih desk, ki za svoje ogrodje ne potrebujejo več izžlebljenih stebričev, glede na prostor pa, kjer so se morale po večini shranjevati, tudi ne več pokrova v obliki dvokapne strehe. Podstavki, ki so bili običajni na tem pohištvu, prav tako odsevajo spopolnjeno, mizarsko izdelavo skrinj, ki so postale na tej podlagi stabilnejše; to bi bilo pri tesarskem izdelovanju podstavkov teže dosegljivo. Estetske težnje pa se takisto pri teh skrinjah spričo njihove zgolj praktične namenjenosti ne uveljavljajo.²⁷

Nameni, ki so jim rabile srednjeveške skrinje, so bili številni. Bile so spravilo za žito, moko, jedila, meso, oblačila in orožje²⁸ in so bile tudi v višji omiki najpomembnejši pohištveni kos vse do baročne dobe, saj so se razen navedenih namenov uporabljale prav tako kot stoli, postelje in kovčki,²⁹ tako da so pomenile v oni dobi pohištveni kos, ki je lahko ustrezal vsem namenom, za katere je pohištvo porabno. Vendar pa so se v poznem srednjem veku začele skrinje glede na svoje namene tudi razčlenjevati v posamezne vrste, zakaj iz Srednje Evrope so iz tega obdobja sporočene posebne ženitovanjske skrinje.³⁰

Zavoljo tega se je težko pridružiti domnevi, po kateri naj bi sprejeli Slovenci ženitovanjske skrinje od Rimljanov, žitne pa prinesli v novo domovino še iz Zakarpatja.³¹ Zakaj ženitovanjske skrinje, kot je bilo ugotovljeno, pred poznim srednjim vekom v Srednji Evropi niso potrjene. Razločki med slovanskimi nazivi za žitne in pa ženitovanjske skrinje, ki skoraj vsi izvirajo iz besede scrinium, pa ne morejo obveljati kot dokaz za navedeno podmeno tudi že zato, ker za stare Slovence prav glede strešnih skrinj, ki štejejo kot najstarejša oblika skrinj pri nas, ni dokazano, da bi jo prevzeli zlasti od Rimljanov.³² A prav zastran strešnih skrinj se »za zelo zgodnjo dobo« trdi, da so

²⁴ F. R. U e b e, nav. delo, str. 26, 169.

²⁵ A. F e u l n e r, nav. delo, str. 86. — O. M o s e r, nav. delo I, str. 121. — V. H a n, Profani namještaj na našoj srednjovekovnoj fresci. Zbornik Muzeja primenjene umetnosti I. Beograd 1955, str. 23.

²⁶ O. M o s e r, nav. delo I, str. 139.

²⁷ O. M o s e r, nav. delo IV, str. 280.

²⁸ O. v. F a l k e, nav. delo, str. XLIII. — O. M o s e r, nav. delo II, str. 65 d.

²⁹ A. F e u l n e r, nav. delo, str. 97. — V. H a n, nav. delo, str. 23.

³⁰ A. F e u l n e r, nav. delo, str. 97, 101.

³¹ F. K. K o s, nav. delo, str. 54.

bile v rabi tudi kot ženitovanjske skrinje.³³ — Seveda pa smemo pripisati poznosrednjeveško razčlenjevanje skrinj v ženitovanjske in druge skrinje zlasti le pohištvenemu razvoju v višji omiki, medtem ko je podoba, da so pri kmetih in sploh med ljudstvom tudi še tedaj bile skrinje po veliki večini samo vsakdanji porabnosti namenjeni pohištveni kosi, ki se oblikovno v poglavitnem niso razčlenjevali.

Vzhodnoalpske skrinje so se izdelovale v poznem srednjem veku iz mehkega iglastega lesa (jelka, bor, macesen); zgolj težke cerkvene skrinje so bile včasih iz trdega (hrastovega) lesa.³⁴

Naša skrinja s crngrobske Sv. Nedelje pogreša vsakršno krasilno obdelavo. To je po vseh konstrukcijskih in oblikovnih značilnostih tedanjih podeželskih skrinj iz kroga ljudske omike povsem umljivo. Zakaj ljudsko pohištvo se je v tem času in prostoru, kot povedano, ustavilo pri prevzemu osnovnih prvin meščanske ali plemiške hišne oprave, ni pa posnemalo tudi njene krasilne obdelave, ampak se je oblikovalo samo po funkcionalnih potrebah, ustrezno zlasti zmožnostim domače obrti in obrti v šteri.³⁵ (To takisto ponovno spričuje, da smemo obravnavano skrinjo z vso zanesljivostjo uvrstiti zlasti v krog naše takratne ljudske ali nižje pohištvene omike.)

Sicer pa je bila v Vzhodnih Alpah v poznem srednjem veku krasilna plat svetnega pohištva posebej tudi pri meščanih razmeroma preprosta,³⁶ tako da se ljudska pohištvena obrt tedaj pri nas v poglavitnem ni mogla zgledovati po odličnejših vzorih. — V mnogočem je bil temu vzrok les, ki se je iz njega izdelovalo pohištvo v Vzhodnih Alpah. Zakaj dolgovlaknat iglasti les je prikladen le za ploskovite krasilne obdelave ali natančneje za plitko rezljanje.³⁷ Spričo tega so lahko ornamentalne stvaritve pomenile edine ozaljške pohištva v tem obdobju in na tem ozemlju. »Ornamente so rezljali s kozjo ного, vdolbine pa čistili z dletom.«³⁸ Tako so nastale rezbarije s plitkimi vdolbinami in ostro obrezanimi in dvignjenimi ornamentalnimi linijami.³⁹ Da pa bi te plitke reliefne ornamentacije izraziteje učinkovale, so se zdolbeni deli ali dna pogosto še temno obarvala.⁴⁰

Razen v večjih umetnoobrtnih središčih taka krasilna obdelava pohištva ni mogla ustvariti pohištvenih delov, ki bi bili po oblikovni po-

³² V nasprotju s svojo domnevo sodi tako tudi F. K. Kos, nav. delo, str. 59.

³³ F. K. Kos, nav. delo, str. 57.

³⁴ R. Schmidt, nav. delo, str. 61. — O. v. Falke, nav. delo, str. XLIII. — W. Schmitz, Das Möbelwerk. Berlin, brez letnice, str. XVII. — A. Feulner, nav. delo, str. 71. — O. Moser, nav. delo I, str. 146.

³⁵ F. R. Uebe, nav. delo, str. 10, 14.

³⁶ Gl. R. Schmidt, nav. delo, str. 62.

³⁷ W. Schmitz, nav. delo, str. XVII. — A. Feulner, nav. delo, str. 75.

³⁸ A. Feulner, prav tam.

³⁹ O. v. Falke, nav. delo, str. XLIII. — W. Schmitz, nav. delo, str. XVII.

⁴⁰ R. Schmidt, nav. delo, str. 61 d. — O. v. Falke, nav. delo, str. XLIII. — A. Feulner, nav. delo, str. 75.

membnosti svojih ozaljškov vredni posebne omembe. Prav tako je tudi edina (meščanska ali plemiška) skrinja, ki se je ohranila na Slovenskem iz dobe pred 1500 in ki je po strukturi popolnoma podobna naši skrinji s Sv. Nedelje, kar se da preprosto ornamentirana (Mestni muzej v Ljubljani),⁴¹ docela ustrezno gornjim opredelitvam o krasilni obdelavi skrinj v Vzhodnih Alpah. In ker je 16. stoletje v Vzhodnih Alpah le malo spremenilo plitko rezljano zaljšanje pohištva,⁴² so se lahko navedene osnovne pohištvene oblike in krasilne obdelave ohranile preko tega razdobja še naprej. To spričujejo za naše ozemlje tri plemiške in meščanske skrinje iz Pokrajinskega muzeja v Mariboru, ki pomenijo hkrati edine primerke tega pohištva iz 16. stoletja, ki je bilo izdelano očitno v naših krajih.⁴³

Po tem dopolnilu o poznosrednjeveškem pohištvu v naši in vzhodnoalpski višji omiki naj se končajo pričujoče pripombe o zabojni skrinji, kakršna je upodobljena na Sv. Nedelji v Crngrobu. V njih nismo upoštevali skrinj iz debel,⁴⁴ ki so se ohranile v srednji vek le v manjši in natančneje nedoločljivi meri, predvsem pa niso vplivale na izdelovanje naših skrinj v poznem srednjem veku. — Naposled: prostornina naše skrinje se da po nenatančnih izmerah le približno določiti. Po gornjem opisu bi držala več ko 300 litrov. Se pravi, da so bile kmečke skrinje, kakršne poznamo na Slovenskem v 18. stoletju, v poglavitnem enako velike, saj je znašala njihova prostornina po večini nekako 200 do 500 litrov.⁴⁵

Résumé

SUR LA PLUS ANCIENNE IMAGE D'UN BAHUT EN SLOVÉNIE

La fresque du St. Dimanche à Crngrob près de Škofja Loka, provenant de la sixième décade du 15e siècle, et représentant les travaux et occupations qui, alors, étaient défendus le dimanche, n'est pas seulement un monument important de notre peinture du moyen âge avancé, mais aussi une source pour l'étude de la culture matérielle et des coutumes d'alors. C'est que dans les scènes que la fresque représente, on peut découvrir beaucoup de choses illustrant les corps de métier et les industries à domicile, l'agriculture, la chasse, la pêche et les

⁴¹ J. Mal, Vodnik po ljubljanskem Mestnem muzeju. Ljubljana 1939, str. 5 d.

⁴² O. v. Falke, nav. delo, str. XLII.

⁴³ Zastran značilnih oblik in krasilnih obdelav vzhodnoalpskih in južnonemških skrinj po višji šegi v poznem srednjem veku in 16. stoletju gl.: A. Schultz, Deutsches Leben im XIV. und XV. Jahrhundert. Prag-Wien-Leipzig 1892, sl. 146, 147. — R. Schmidt, nav. delo, sl. 54. — O. v. Falke, nav. delo, sl. 40 sl, 90 sl. — W. Schmitz, nav. delo, sl. 71. — A. Feulner, nav. delo, sl. 80. — O. v. Falke-A. Schestag, Die Sammlung Dr. Albert Figdor, Wien I. II. Wien-Berlin 1930, sl. 522, 526—528.

⁴⁴ O tem prim. O. Moser, nav. delo II, str. 68. — R. Bednarik, nav. delo, str. 30 d, 33 d.

⁴⁵ A. Baš, Pohištvo podložnikov na Podčetrtkovem gospostvu v 18. stoletju. Slovanski etnograf X, 1937, str. 51 d, 54.

coutumes de l'époque. Avec d'autres métiers, on y représente aussi la menuiserie et la charpenterie: on y voit un lit, un bahut, des tables et des bancs.

Nous avons consacré notre travail à l'étude de l'image du bahut. C'est la plus ancienne et, en même temps, la seule image médiévale d'un bahut auprès des Slovènes. Car la fresque du St. Dimanche a, pour son caractère presque exclusivement didactique ou mnémotechnique, et par ses principaux éléments, de l'importance documentaire pour la culture matérielle et pour les coutumes du moyen âge avancé en général.

Par conséquent, notre bahut (voir le dessin), dans sa forme générale, représentée, à coup sûr, un meuble tel qu'il était, au 15e siècle, répandu, en Slovénie, d'une manière assez générale. Il est vrai que la fresque du St. Dimanche ne puisse pas nous instruire sur l'ampleur de la diffusion des bahuts de cette espèce et de ceux de forme différente, mais sans doute, alors, des bahuts de l'espèce de Crngrob n'étaient pas rares, au contraire, ils devaient être, évidemment, assez communs, parce que notre peintre n'aurait certainement pas peint des meubles aux formes qui, aux fidèles d'alors, ne seraient pas assez familières.

A ce qu'on voit, l'image représente un bahut à forme de caisse, à dimensions modestes, posé sur un socle, un meuble que ne définit donc rien que sa fonction, à construction extrêmement simple et à extérieur privé de tout ornement. Et bien que notre bahut se trouve dans les scènes de la vie des artisans, il s'ensuit, justement de sa construction, de sa forme purement fonctionnelle et de l'absence de toute ornementation, d'une manière tout à fait convaincante que de tels bahuts se trouvaient non seulement chez des artisans, mais aussi à la campagne et chez les simples habitants des villes et des bourgades.

Or, en dépit de sa construction et son exécution peu compliquées, notre bahut ne doit pas être considéré comme la forme la plus ancienne ou primordiale du bahut de chez nous. C'est que le corps général de construction du bahut de Crngrob consiste dans ce qu'on appelle la planche latérale, le long de la laquelle ou sur laquelle sont clouées les planches longitudinales l'une au-dessus de l'autre; les points de jonction des planches latérales et longitudinales sont fixés, de plus, par des colonnettes angulaires spéciales.

Plus ancienne est la construction des bahuts à toit. Les planches y sont, l'une au-dessus de l'autre, glissées dans quatre colonnettes à coulisses longitudinales; le couvercle imite la forme d'un toit à deux pentes. Les exemplaires conservés en Slovénie et en Carinthie de récents bahuts à toit témoignent qu'il s'agit de meubles de charpenterie, façonnés rien que par la hache, et représentant donc des produits formellement charpentiers. La forme de ces bahuts médiévaux fut influencée, à côté des exemples de l'antiquité, surtout par des motifs pratiques. C'est que ces bahuts à toit, même au passé récent, en Slovénie de l'Est, n'étaient pas toujours placés dans la chambre, mais aussi bien dans les vestibules et même en dehors de la maison, au-dessous de la saillie du toit. Il n'y a pas de raison de supposer que ce même emplacement du bahut n'ait pas été des plus fréquents au moyen âge où, dans les maisons-fumoirs, on ne conservait les vivres — par analogie avec les cabanes des bûcherons et des charbonniers du passé récent — qu'en les mettant, évidemment, devant la porte. Il va de soi qu'avec cela les couvercles des bahuts prenaient, pour des motifs tout à fait pratiques, la forme des toits des édifices, afin que les eaux puissent s'écouler pour ne pas entrer à l'intérieur. C'est probablement la raison principale de ce qu'on donnait la forme de toit aux couvercles des bahuts d'alors et des époques suivantes, lorsqu'ils ne trouvaient pas de place à l'intérieur de la maison.

On sait que dans la sphère culturelle de l'Europe Centrale, en haut moyen âge, au moins, les bahuts à toit l'emportaient. Mais au moyen âge avancé et même au 16e siècle ils furent remplacés, pour la plupart, par le bahut-caisse à socle, tel qu'on le voit représenté à Crngrob. — Pour que cette forme de bahut s'imposât, deux motifs, paraît-il, étaient d'importance décisive. C'était l'époque où l'on introduisait, dans les maisons-fumoirs à une pièce, à côté des

foyers d'usage jusqu'alors, aussi des fours. De la manière, des pièces nouvelles, des chambrettes, s'ajoutaient aux maisons rustiques, et un nombre plus considérable de bahuts pouvait y être mis à l'abri. De plus, on fit alors connaissance, en Europe Centrale, du travail avec la scie arrondie, ce qui permettait d'observer plus précisément les mesures des bahuts et de façonner leurs faces à angles droits, sans colonnettes spéciales servant de pieds.

Le bahut-caisse, tel qu'il est reproduit à Crngrob, est donc un genre de bahut qui, par son façonnement menuisier, représente un pas en avant des bahuts à toit plus anciens, de façonnement charpentier, à quatre pieds, c'est qu'il est composé de planches sciées n'ayant pas besoin de châssis en colonnettes à coulisses, et qu'il peut se passer, ou l'emplacement qu'on lui accorde, du couvercle sous forme de toit à deux pentes. Les socles étant d'usage dans les meubles de la sorte témoignent, eux aussi, un façonnement perfectionné, façonnement menuisier, des bahuts qui acquièrent, par cette base, plus de stabilité, ce qui serait difficile d'atteindre par un façonnement charpentier des socles. Mais des tendances esthétiques n'apparaissent, non plus, dans ces bahuts populaires, en vue de leur but uniquement pratique. Dans les Alpes Orientales, donc aussi en Slovénie, l'ornementation des meubles profanes était, d'ailleurs, au moyen âge avancé, assez simple, même chez les habitants des villes, de manière que la fabrication des meubles populaires d'alors n'avait pas des exemples plus illustres, ce que nous témoigne le seul bahut appartenant à la sphère élevée de la culture matérielle qui nous soit parvenu du moyen âge (Musée Municipal de Ljubljana).

Enfin: le volume de notre bahut ne peut être déterminé qu'approximativement, selon des mesures inexactes. D'après elles, il pourrait prendre plus de 300 litres. Ce qui veut dire que les bahuts rustiques, tels qu'on les connaît en Slovénie au 18e siècle, étaient, en général, de la même grandeur, puisque leur volume s'élevait pour la plupart à 200—500 litres environ.